

ANTİK ROMA'DA NÜFUS SAYIMI (*CENSUS*)

Duygu Özer SARITAŞ*

CENSUS IN THE ANCIENT ROME

Abstract

In the modern sense, a census, an official, usually periodic enumeration of a population, often including the collection of related demographic information. The word 'census' origins in fact from ancient Rome, coming from the Latin word 'censere', meaning 'estimate'. In ancient Rome, the registration of citizens combined with the estimation of their property and their assignment to centuriae. The census, which was a register of Roman citizens and of their property for taxation purposes, was first established by Servius Tullius, the fifth king of Rome. The Roman census was carried out by censors every five years.

Key Words: Census, censor, Servius Tullius, taxation.

Özet

Nüfus sayımı, bir ülke nüfusuyla ilgili demografik bilgilerin, belli aralıklarla resmi olarak toplanmasıdır. Antik Roma'da, Latince censere fiilinden türemiş olan census kelimesi, hesaplamak, tahmin ve takdir etmek anlamına gelmektedir. Roma'da ilk nüfus sayımı, VI. Roma Kralı Servius Tullius zamanında, toplam nüfusu ve vergiye esas alınmak üzere kişilerin sahip olduğu malvarlığı miktarını öğrenmek amacıyla yapılmıştır. Roma nüfus sayımı her beş yılda bir censor'ler tarafından yürütülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Census, censor, Servius Tullius, vergi.

Nüfus, belirli bir zamanda, sınırları tanımlı bir bölgede yaşayan insanların oluşturduğu toplam sayıdır. Nüfus, sayımlar yoluyla belirlenir. Nüfus sayımlarının çok çeşitli amaçları vardır. Roma nüfus sayımının (*census*) temel amacı, askeri gücü ve seçmenleri

belirlemek, vergilendirme için kolaylık sağlamaktır. Roma vatandaşları, aile, askerlik, gelir durumları ile meclislerdeki konumlarına ilişkin kayıtların census vasıtasıyla tutulması sonucu askerî, ekonomik, idarî ve ahlakî bakımlardan sınıflandırılmıştır. Böylece Roma Devleti,

* Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Roma. Hukuku Ana Bilim Dalı Öğr. Gör.

vatandaşlarının yerine getirmesini beklediği ödevlerinin niteliklerini tam olarak ortaya koyabilmiş, kişilerin servetlerinin kayıt altına alınabilmesi vergilendirme açısından büyük kolaylıklar sağlamıştır (ÖZDEMİR 2008: s. 90)

Roma devletinde ilk census, Kral Servius Tullius tarafından yapılmıştır. Sadece erkek nüfusun sayıldığı, kadınların ve çocukların göz ardı edildiği, bu nüfus sayımını (*census*) sonucunda 80.000 erkek yurttaş kayıt altına alınmıştır. Kral Servius'un reformları sonucu, mülkiyet, Roma'nın askeri ve siyasi örgütlenmesinin temeli haline gelmiştir. Bu nedenle, orduya katılacak askerlerin sayısını ve vatandaşların ödeyeceği servet vergisi (*tributum*) miktarının tespitinin yapılabilmesi amacıyla düzenli aralıklarla tüm vatandaşların kayıt altına alınması (*census*) zorunluluğu ortaya çıkmıştır (MOUSOURAKIS 2003: s. 89). Nüfus sayımını ifade eden "census" terimi Latince "hesaplamak", "tahmin etmek" anlamına gelen "*censere*" fiilinden gelir. Krallık Dönemi'nde Servius Tullius tarafından başlatılan ve Cumhuriyet Dönemi'nin en önemli faaliyeti haline gelen census, vatandaşların ve mallarının sicilinin tutulması işlemini, senatus sınıfı üyelerinin belirlenmesi olan "*lectio senatu*"su ve şövalye sınıfı üyelerinin seçilmesini sağlayan işlem olan

"*recognitio equitum*"u içeren karmaşık bir görev haline gelmiştir. Bu nedenle census kelimesi, bir bölgede yaşayan insanların oluşturduğu toplam sayıyı ifade eden anlamı dışında, bir kişinin mülklerinin değerinin tespiti, kişinin mülkiyetlerinin toplamı, censorlerin listesi, censusta belirlenen değere bağlı olarak alınan vergi gibi çeşitli anlamları da kazanmıştır. Kişinin mülkiyetlerinin toplamını ifade eden anlamını, "*census senatorius*" (senatus sınıfı mülkleri) ya da "*census equestrius*" (atlı sınıfı mülkleri) kavramlarında bulabiliriz (SMITH, censor). Ancak Roma toplumunun ve vatandaşlarının çoğu özelliğini ortaya koyan, beş yılda bir yapılan nüfus ve istatistik cetvellerine benzeyen bir listeyi hazırlamak şeklinde tanımlanabilecek census düzenleme yetkisi ve görevi *censor*lere tanınmış diğer tüm yetki ve görevlerden daha önemli hale gelmiştir (ÖZDEMİR 2008: s. 90).

Servius Tullius, Romanın asker kapasitesini anlamak ve her vatandaşın ödemekle yükümlü olduğu tributumu (servet vergisi) belirlemek üzere yaptırmış olduğu nüfus sayımının sayısal verilerini temel alarak Roma nüfusunu, ordunun finansmanını kolaylaştırmak amacıyla çeşitli sınıflara (*centurialara*) ayırmıştır (MOUSOURAKIS 2003: s. 89). Her asker Roma'da kendi askeri donanımını kendi

karşılama zorundaydı. Her bir vatandaşın mal varlığına göre sağlayabileceği donanım farklı olduğundan, vatandaşların ait olduğu çeşitli sınıflar (centurialar) ortaya çıkmıştır (ERDOĞMUŞ 1992, s. 12). Böylece Roma ordusunun mali yükü devlet tarafından vatandaşlara yüklenebilmiştir¹.

Kral Servius zamanından M.Ö. 443'e kadar, nüfus sayımı yapmak (*census agere*) "consul"lerin görevi arasında sayılmıştır (Liv. 3,3; 3,22; 4,8). M.Ö. 443'e kadar bu görev için atanmış özel "magistratus"lar olmamıştır. M.Ö. 443 yılında ise census işlemini yerine getirmek üzere censorluk makamı kurulmuştur (Liv. 4.8.2; Dionysius 11.63. MOUSOURAKIS 2003: s. 89). Bu makamın kurulmasında partici-pleb mücadelesi etkili olmuştur. Roma'da bazı yıllarda, senatus kararı ile consul yetkilerine sahip olmak üzere ve consul'ler yerine (pro consulibus), pleb sınıfından, sayısı üç veya altı arasında değişen "tribunus militum consulari potestate" adlı magistralar seçiliyordu.

¹ Ayrıca bu sınıflar dikkate alınarak yasama ve yargı yetkisine sahip, toplantılarına patricius ve pleblerin birlikte katıldıkları, magistra seçimleri, kanun tekliflerinin kabul veya reddi ve yargı işleri gibi devlet yönetimi ile ilgili kararlarda etkin olan comitia centuria adlı halk meclisi oluşturulmuştur (ÇELEBİCAN 2000: s. 23; OKANDAN 1944: s. 41). Roma ordusunun siyasi bir mevki kazandığı bu mecliste her centurianın bir oyu vardı. Oylamaya en yukarıda bulunan centuriadan başlanır, çoğunluk elde edilince diğerlerinin oyuna başvurulmaksızın oylama kesilirdi. Genelde varşılar ilk centurialarda yer aldıklarından bunların oyu çoğunluk sağlayınca daha çok pleblerin yer aldığı centuriaların oyuna gerek kalmazdı (OKANDAN 1944: s. 41).

"Tribunus militumun" (askeri tribunusluk) seçildiği yıllar aslında patriciilerin consulluk hakkından plebler lehine vazgeçmiş oldukları yıllardı. Patriciuslar, pleblerden seçilen M.Ö. 444 yılının tribunus militumlarının, census gibi önemli bir görevi icra etmesini engellemek amacıyla bu görevin sadece patriciuslardan seçilen magistratuslara verilmesini sağlamışlardır (GREENIDGE 1901, s. 216) Census görevini icra eden magistratuslar censor olarak adlandırılmışlardır. Roma magistratuslarının görev sürelerine ilişkin "yıllık olma (*annuitas*)" ilkesine aykırı olarak görev süreleri 18 ay olan bu magistratuslar Cumhuriyet dönemin yüksek rütbeli magistratusları arasında sayılmışlardır (Liv. 4. 8; SMITH, censor; ÖZDEMİR 2008: s. 90; ERDOĞMUŞ 1992, s. 7).

Roma vatandaşları, bir tellal (*praeco*) tarafından censusun başladığına ilişkin bilgilendirilir ve censorun huzuruna çıkmak üzere Campus Martius'da toplanmak üzere çağrılırdı². Her bir tribus, tribusların yöneticisi olan tribunların, daha önceden hazırladığı ve yönetimi altındaki tribusdaki vatandaşların kayıtlarını içeren

² [Campus Martius](#)'da yapılan census, M.Ö. 435'den itibaren, C. Furius Pacilus ve M. Geganius Macerinus'un censorluk görev süresi içerisinde tarafından inşa edilen [Villa Publica](#) olarak adlandırılan özel bir binada yapılmıştır (Liv. 4.22; Varro de Re Rustica 3,2. SMITH, Censor).

listelerle birlikte censorun huzuruna çıkardı (Dion. Hall. 5.75)³. Listenin başına köklü ailelerin aile babalarının (paterfamilias) isimleri uğur getireceği inancıyla yazılırdı. Sayım günü, makamının ve iktidarının sembolü olan ve resmi işler sırasında üzerinde oturduğu, özel katlanabilir fildişi bir sandalye olan “*sella curulis*”te oturan censor’un huzurunda ilk önce tribunların şahsına ait kayıtlar tutulurdu. Daha sonra tribunus’un hazırlamış olduğu listedeki her bir aile babası tek tek çağrılarak beyanları kayıt altına alınırdı (SMITH, Censor).

Consuller zamanında census genellikle keyfi olarak (*ad arbitrium censoris*) yürütülüyordu. Ancak censorler belirli kurallar çerçevesinde census’u yürütmüşlerdir (Liv. 4. 8; 29.15). Censorler census başlamadan önce yayınladıkları bir edictum ile (*lex censoria*) hangi mülklerin censusa tabi oldukları ve değerlerinin nasıl tespit edileceğini önceden halka ilan ederlerdi (SMITH, Censor; MOUSOURAKIS 2003: s. 89). Bu kurallar bazen “*leges censui censendo*” olarak adlandırılırdı (Liv. 43.14). *Lex censoria*’ya göre, ailenin yöneticisi, temsilcisi ve hâkimi (*domesticus, magistratus, iudex*

³ Kabileler konfederasyonu biçiminde örgütlenmiş olan Roma Krallığı’nda vatandaşlık haklarından yararlanan Roma Halkı (*populus romanus*), 3 *tribus*’ta (kabile) toplanmıştır. Her *tribus*, 10 *curia*’ya (fratri); her *curia* da 10 *gens*’e (klan) bölünmüştür. *Populus romanus*’u oluşturan 3 *tribus*, 30 *curia*’yı ve 300 *gens*’i kapsamaktadır. BERKTAY 1989, s. 198; THOMSON 1995, s. 103 vd)

domesticus) sıfatını taşıyan ve ailedeki herkesten sorumlu tutulan aile babası, kendisine, ailesine ve malvarlığına ilişkin bilgileri, doğruluğu üzerine yemin ederek (*ex animi sententia*) beyan ederlerdi (Dionys. 4.15; Liv. 43.14. SMITH, censor).

Censorun huzuruna çıkan aile babası öncelikle adını ve soyadını (*praenomen, nomen, ve cognomen*) ve babasının adını, doğuştan Roma vatandaşı olup olmadığını (*ingenuus*), eğer azatlı (*libertinus*) ise efendisinin adını ve yaşını devlete bildirmekle yükümlüydü (Cicero, pro Flacc. 32; in Verr. 1.18; Liv. 39,44; Lex Iulia municipalis, 145-148; SMITH, censor; MOUSOURAKIS 2003: s. 90). Ardından evli olup olmadığı sorulurdu (*Tu, ex animi tui sententia, uxorem habes?*). Eğer evli ise karısının adını, çocuklarının sayısını, adlarını, yaşlarını açıklamalıydı (Gell. 4,20; Cic. De Orat. 2.64; Lex Iulia municipalis 142 (68); D.50.15. 3). Sadece sui iuris olan yani kendi hukukuna tabi olup kimsenin egemenliği altında olmayan kişiler censorlerce kayıt altına alınırdı (*ius censendi*). Bu nedenle baba egemenliğindeki bir oğul (in patria potestas) veya koca egemenliğindeki bir kadın (in manu mariti) bağımsız olarak nüfus sayımında hesaba katılmazdı; egemenliği altındaki kişilerin adları altında kayıt altına alınırlardı. Yine aynı şekilde

dul kadınlar (*viduae*) ve yetimler (*orbi orbaeque*), *tutores*'leri tarafından temsil edilirler ve *vasilerin* (*tutores*) isimleri altında kayıt altına alınarak ayrı listelerde tutulurlardı. Bunlar toplam *capita*'nın (nüfusun) dışında olurlardı (krş. Liv. 3,3; Epit 59. SMITH, censor; MOUSOURAKIS 2003:, s. 90). *Census*'ün tamamlanmasıyla *Campus Martius* içerisindeki tüm Roma halkı gözden geçirilmiş olurdu. *Census* sonunda bir sınıflandırma töreni yapılırdı (*populum Iustrare*). Kadınlar ve "*toga*" giyme hakkı olmayan sadece "*praetexta*" giyebilen 16 yaşın altındaki erkekler ismen belirtilmez sadece sayı olarak hesaplanırdı (NASMITH 2006, s. 13 vd)⁴.

Censor huzurunda böyle bir beyanda bulunana, yeminli ifade veren kişi olarak *censere* veya *censeri* denirdi ve "kendi

⁴ *Toga* Romalıların törenlerde giydikleri bir kıyafettir. Normal *toga*'ya *toga pura* denirdi. Soylu çocukların buluş çağından önce giydikleri kırmızı *toga* olan *toga purpurea* ise sonralar zafer alayları sırasında kumandanlar tarafından giyilmeye başlanmıştır". Umur, lügat : 208; "Eski Roma'da doğuştan özgür erkek çocuklar 15-16 yaşına gelip, "*toga virilis*" denen elbiseyi giyene kadar "*toga praetexta* (erguvan kenarlıklı *toga*) giyerlerdi". Sarıgöllü, 1971: 19) *Marcus Tullius*, Roma'daki diğer erkek çocuklar gibi 16 yaşında *toga praetexta*'sını çıkararak *toga virilis*'i giymiş ve böylece delikanlılık çağına girmiştir."; Tranquillus 2006: 45, dip not 85) *Toga*, Romalıların kamusal giysisi iken, *tunica* kolsuz ve yuvarlak yakalı perdesü veya pelerindi. Soğuk havalarda daha kalın tunikler giyilirdi. *Agustus* kışın 4 kat giyerdi. Senatörlerin *tunica*'ları (*praetexta*) erguvan renkte kalın çizgili iken şövalyelerin (*equites*) daha dar çizgiliydi. Erkeklerin *tunica*'ları kısıydı. Eğer uzun kollu *tunica*'lar giyerlerse, feminen oldukları düşünülürdü. *Toga virilis* tamamen beyazdı. *Trabea* ise *consul*'lerin veya *agur*'ların resmi görevleri sırasında giydikleri, kısa bir *toga*'ydı (Guarino: 2003, s. 496).

kendine değerlendiren ve hesaplandırır" veya pasif olarak "değerlendirilmiş veya hesaplanmış" anlamına gelirdi. Yeminli ifadeyi kabul eden *censor*'e, *censere* veya *accipere censum* denirdi (Cic. pro Flacc. 32; Liv. 39,15).

Bir vatandaş adını soyadını yaşını ve ailesini medeni durumunu beyan ettikten sonra *census*'a tabi tüm malvarlığına ilişkin bilgi vermeliydi. *Census*'a, *ex jure Quiritium* mülkiyet olarak sayılan mallar tabiydi (*censui censendo*). Önceleri her bir vatandaş sadece bütün malvarlığını ayrıntılara girmeden açıklamak durumundaydı (Dion. Hall. 4,15; Cic. de Leg. 3,3; Festus, s.v. *Censores*). Ancak daha sonraları bütün malvarlığının değerine ek olarak her bir kalemin ayrıntılı olarak açıklanması uygulaması yerleşti (krş. Cic. *Pro Flacc.* 32; Gell. 6,11; Plut. Cat. Maj.18. SMITH, censor)

Census'ün hazırlanması sırasında kayda alınan hususların en önemlisi arazilerdir. Arazilerden sonra, önem bakımından ikinci sırayı köleler ve büyükbaş hayvanlar almaktadır. Sık olmamakla beraber *census* ile giyim eşyalarını mücevherlerin ve at arabalarının da kayıt altına alındığı olmuştur (Liv. 39.44).

Roma vatandaşlarına sadece zilyetliği bırakılan *Quirities* mülkiyetine konu olmayan kamu arazileri, *census*'ün dışında bırakılmıştır. *Quirites* mülkiyeti, sadece

Roma vatandaşlarına ve kısıtlı olarak da latinus'lara tanınan mülkiyet hakkıdır. Bu çeşit mülkiyetin konusu tüm taşınır mallar ve sadece İtalya'daki taşınmazlardır. Bu nedenle İtalya dışındaki araziler Quirities mülkiyetinin konusunu oluşturmazdı. Ius Italicum tanınarak, hukuki durumları İtalya arazisine (toprağına) eş kılınmış olan eyalet toprakları, Quirities yani ius civile mülkiyetinin konusunu oluşturabilirlerdi. Bunlar dışındaki tüm toprak parçaları (eyalet toprakları, civitaslara, municipiumlara ait olan belediye toprakları), önceleri Roma halkının (populus Romanus), daha sonraları ise ya senatus'un ya da princeps'in, imparatorluk döneminde ise devletin (*fiscus*'un) mülkiyetinde kabul ediliyordu. Bu topraklar üzerinde, özel kişilere tanınan çeşitli kullanma biçimleri ise, mülkiyet ve sınırlı aynı haklara benzetilerek, *ius civile*'nin çeşitli koruma yollarından yararlandırılıyordu. (ÇELEBİCAN 2000 Eşya, s. 9)

İmparatorluk dönem uygulamasından çıkarsadığımızı göre, en fazla ayrıntı yurttaşların elinde bulunan bu tür ex jure Quiritium arazilerin açıklanmasına ayrılırdı. Aile babası adını ve arazisinin konumunu beyan etmek zorundaydı ve ne kadar hisseye sahip olduğunu ne kadarının ekilebilir ve dikilebilir yani tarıma uygun olduğunu, zeytinlik, çayır, üzüm bağı gibi hangi amaçla kullanıldığını ve yaklaşık

değerini açıklamalıydı (SMITH, censor; Cic. pro Flacc. 32; Gell. 6.11; Plut. Cat. Maj. 18. D.50.15. 4)

Köleler ve sığırlar, araziden sonraki diğer önemli bir kalemdi. Censor aynı zamanda giysiler, mücevherler ve taşınır gibi şeyler için sahip olmadığı, geri verilmesini isteme hakkına sahipti (SMITH, censor; Liv. 39.44; Plut. Cat. Maj.18).

Bu noktadaki önemli bir husus ise censorun, vatandaşın kendi tayin ettiği değerden daha yüksek bir kıymete hükmetme yetkisine sahip olup olmadığı konusudur. Censorlerin, bir malın değerini, sahibinin açıkladığından daha yüksek bir şekilde listeye kaydetme yetkileri var mıdır? Censor vatandaşın beyanı ile bağlı mıdır yoksa malın değerini kendi takdir edebilir mi? Roma hukukunda censorlere geniş bir takdir yetkisi tanınmıştır. Çünkü censusun gerçek amacına ulaşılabilmesi için doğruların yansıtılıp hilelerin önlenmesi gereklidir. Bu nedenle censorler malın değerine müdahale edip gerektiğinde değerleri değiştirebilme yetkileri vardır. Üstelik başka bir durumla ilgili olarak, lüks maddelerin yeniden değerlendirilmesini yapabileceklerine hükmedilmiştir (Liv. 49.44; Plut. Cat. Maj. 18).

Censorler, kayıt defterlerine, kendilerine bildirilenden daha yüksek bir

değer biçemedikleri durumlarda benzer araziler için takdir ettikleri vergi oranlarından daha yüksek oranlar belirleyerek aynı sonuca ulaşmışlardır. Yani, censorlar malvarlığının, sahibinin açıklamaları doğrultusunda gerçek değerinden daha az gösterilmesine engel olamadıkları durumlarda, bu maldan alınacak vergiyi gösterilen değer üzerinde değil gerçek değeri üzerinden belirlemişlerdir. Tributum vergisi, genellikle censorlerin defterlerine kaydedilen malın binde biri olarak belirlenirdi; ancak malın değeri census sırasında gerçek değerinin altında kaydedilmişse censorlar ilgiliye ceza olarak malın değerinin binde sekizini vergi olarak yükleyebilmekteydiler (SMITH, censor, octuplicato censu, [Liv. 4.24](#))

Bir şahıs, kendisini census sırasında kaydettirmemişse incensus olurdu. Cumhuriyet devrinde bu kişiler, Roma vatandaşlığından ihraç olunmuş sayılırdı. Consul tarafından idam ettirilebilir veya Roma dışında köle gibi satılabilirlerdi (*deminutio caitis maxima*) (Umur, lügat: 84; [Liv. 1.44](#); Cic. pro Caec. 34). Servius Tullius, incensus konumuna düşenleri hapis ve ölüm ile cezalandıracağını beyan etmiştir ([Livius](#), 1,44). Cumhuriyet Dönemi'nin son zamanlarında censusa katılamayacağı için incensus durumuna düşme tehlikesi olan kişilerin başka bir kişi tarafından temsil edilebilmesine ve böylece

censorlar tarafından kayıt altına alınabilmesine olanak sağlanmıştı (Varr. *L.L.* VI.86). Askerlik görevi nedeniyle hizmette olanların censusa temsilcileri aracılığıyla katılıp katılamayacaklarına ilişkin net bir bilgi yoktur. Savaşlar census'un alınmasını engelleyebiliyordu (*Liv.* 6.31). Çünkü vatandaşların büyük çoğunluğu zorunlu olarak savaş alanında oluyordu. Livius'un bir pasajına göre, sonraki dönemlerde, censorlar eyaletlere Romalı askerlerin censusunu yapmak için tam yetkili komisyonlar yollamışlardır (39.37). Fakat bunun çok istisnai bir durum olduğu görülmektedir. Öte yandan, Cicero'nun Lucullus'un ordusundaki Archias'ın Roma dışında olmasını censusa kaydının yapılmaması için makul bir gerekçe olarak savunmasından, orduya hizmet nedeniyle census kaydının yapılmamasının geçerli bir gerekçe olduğu anlaşılmaktadır. Görevde oldukları için census'a katılamayan askerleri yakınları temsil edilebilirdi (Cic. pro Arch. 5).

Censorlar vatandaşların isimlerini ve sahip oldukları malvarlıklarını kayıt altına aldıktan sonra tribusların, sınıfların ve centuruaların listelerini yaparlardı. Bu listeler, censorların her türlü görevlerini içeren belge olan Tabulae Censoriaenin en önemli bölümünü oluşturlardı (Cic. de Leg. 3.3; *Liv.* 24.18; *Plut. Cat. Maj.* 16; Cic. de Leg. Agr. 1.2). Bu listeler devlet maliyesi ile ilişkili olduklarından dolayı,

Satürn Tapınağı'ndaki "aerarium"da (Roma Devlet Hazinesi) saklanırlardı (Liv.29.37). İlk zamanlarda, cesorlerin kayıtlarının düzenli olarak saklandığı yer, Villa Publica yanındaki Atrium Libertatis iken (Liv. 43.16, 45.15)daha sonraki zamanlarda Nymphs tapınağı bu amaçla kullanılmıştır (Cic. Pro. Mil. 27).Listeler tamamlandıktan sonra, vatandaşların toplam sayısı ilan edilirdi. Genel nüfus capita olarak adlandırılırdı. Bazen de "capita civium" denirdi. Bu yüzden census ile kayıt altına alınmakla Cumhuriyet döneminde census, bazen eyaletlerde yapılmıştır (Cic. Verr. II.53, 56) Roma ve Latin kolonileri ile municipiada, quinquennales ismini taşıyan censorler bulunmaktaydı (SMITH, censor). Ancak Augustus zamanına kadar

Sonuç

Roma Kralı Servius Tullius zamanında, toplam nüfusu ve vergiye esas alınmak üzere kişilerin sahip olduğu malvarlığı miktarını öğrenmek amacıyla yapılmaya başlanmış olan nüfus sayımı sonucunda elde edilen resmi bilgiler, vatandaşların devlet karşısındaki ve meclislerdeki konumları belirlediği gibi, vatandaşların askerî, ekonomik, idarî ve ahlakî bakımlardan sınıflandırılmasına hizmet

eyaletlerde genel bir census yapılmamıştır. Augustus Roma hâkimiyetindeki herkesin ve malvarlıklarının doğru bir şekilde hesaplanmasını sağlamıştır. Benzer censuslar Augustus'u izleyen imparatorlarca da başlangıçta her on daha sonraları ise her on beş yılda bir olmak üzere yapılmıştır. İmparatorların eyaletlere census yapmakla görevli olarak gönderdikleri görevlilere "censitores" denirdi (.D.50.15 4-1) Ancak bu görev bazen imperial legati tarafından yerine getirilirdi (Tac. Ann. 1.31, 2.6). Censitores'lere listeleri hazırlamakla görevli ve censitoreslere bağlı censuales denilen görevliler yardımcı olurlardı (Cod. Theod. 8. 2)

eden ve vatandaşlarının vergi yükümlülükleri belirleyen önemli ve karmaşık bir faaliyet haline gelmiştir. Bu nedenle Roma nüfus sayımı (census), günümüz genel nüfus sayımlarının amaçlarını aşan bir faaliyet niteliğine bürünerek, devlet maliyesinin ve politik örgütlenmesinin temeli haline gelmiştir.

KAYNAK

ÇA

ANTONIO G. 2003, *Dizionario Giuridico Romano*, Napoli : Edizioni Simone.

BERKTAY, H. 1989 (2. baskı), *Kabileden Feodalizme*. İstanbul, Kaynak.

Cic. pro Flacc.: M. Tullius Cicero Pro Flacco: For Flaccus. The Orations of Marcus Tullius Cicero. Çeviren: C. D. Yonge, B. A. London. Henry G. Bohn, York Street, Covent Garden. 1856. [Perseus]:

<http://www.perseus.tufts.edu/cgi-bin/ptext?lookup=Cic.+Flac.+1>

ERDOĞMUŞ, B. 1992, *Roma Hukuku*. İstanbul, Filiz.

Gaius Suetonius Tranquillus 2006, *Gramerciler ve Retorik Ustaları Üzerine*. Çeviren: B. Demiriş, İstanbul, Homer.

MOUSOURAKIS, G. 2003, *The historical and institutional context of Roman law* Burlington, Vt.: Ashgate/Dartmouth.

TÜRKOĞLU ÖZDEMİR, G. 2008 (1. baskı) *Roma Hukukunda Infamia* (Şerefsizlik), Ankara, Seçkin.

GREENIDGE, A.H.J. 1901, *Roman Public Life*. New York: The Macmillan Company 1901.

HARDY, E. G. 1912, *Lex Julia Municipalis*, Roman Laws and Charters, Oxford, Clarendon Pres.

KARADENİZ ÇELEBİCAN, Ö. 2000 (7. baskı), *Roma Hukuku*. Ankara: A.Ü.H.F.

KARADENİZ ÇELEBİCAN, Ö. 2000, *Roma Eşya Hukuku*. Ankara, Turhan.

Liv. (Livius, *Ab urbe condita*):Livy, From the founding of city, Çeviren: B.O.

FOSTER-F.G. MOORE-E. SAGE-A. C. SCHESINGER, I-XIII, London/New York 1919-1951 (The Leob Classical Library)

MOMMSEN, Th. and KRÜGER,P.,BEROLİNİ 1965, *The Digest of Justinian*. Çeviren: A. Watson, Pennsylvania 1985.

MURRAY, J. 1875, *A Dictionary of Greek and Roman Antiquities*. London. <http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/secondary/SMIGRA/home.html>

NASMITH, D. 2006, *Outline of Roman History from Romulus to Justinian*. New Jersey, Lawbook Exchange.

OKANDAN, R. G. 1944, *Roma Âmme Hukuku*. İstanbul, İ.Ü. Hukuk Fakültesi.

SARIGÖLLÜ, A. 1971, *Cicero'nun Mektuplarında Beliren Şahsiyeti*. Ankara, A.Ü.Basımevi.

Tac. Ann: Cornelius Tacitus, *Annales: Historiae*, 1911, Charles Dennis Fisher. Oxford, <http://www.perseus.tufts.edu/cgi-bin/ptext?lookup=Tac.+Hist.+1.1>

THOMSON, G. 1995 (3. baskı), *Tarih Öncesi Ege I*. Çeviren: C. Üster, İstanbul, Payel.

UMUR, Z. 1975, *Roma Hukuku Lügatı*. İstanbul, İ.Ü.Yayımları.

VARRO, 1999. *Lingua Latina*, ed. R. Kent, Cambridge